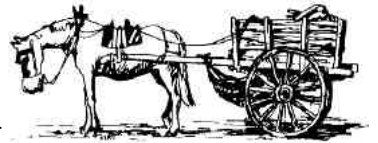

De Rosdoek

De Rosdoek 134 · Juni 2010

Heemkundige Studiekring “De Acht Zaligheden”

De boeken die besproken worden in
de boekenplank zijn verkrijgbaar bij

De Boekenlegger

Ook voor uw buitenlandse bestellingen bent u
bij ons van harte welkom

Nieuwstraat 28A 5521 CC Eersel
Tel.: 0497-512551 Fax.: 0497-513179
www.de-boekenlegger.nl info@de-boekenlegger.nl

Zorgcentrum Merefelt

*Voor al uw thuiszorg en
hulp in de huishouding,
bel Zorgcentrum Merefelt !*

*Zorgcentrum Merefelt maakt deel uit van de
Regionale Stichting Zorgcentra de Kempen
Bezoekadres: Parklaan 2, 5504 GB Veldhoven
Mooier Merefelt rekeningnummer Rabobank West*

*www.rszk.nl
Tel.: 040-253 50 40
1345 79 445.*

Afbeelding voorzijde: De Bataafse Republiek in 1798

De Rosdoek 134

Juni 2010

Medezeggenschap in de Wiekenborg

Christ Thijssen 4

Een financiële noodgreep in 1844

Harrie Grielen 9

Inhoud rosdoeken beter toegankelijk

Piet Frints 19

De tragedie van de gemene gronden

Bart Beex 22

Heemkundig allerlei, een bierwagen?

Antoon Kockx 29

Van de boekenplank

Kees Cornelissen 30

De Rosdoek is een uitgave van

Heemkundige Studiekring “De Acht Zaligheden”.

Verschijnt 4 x per jaar. Volgende nummer in september 2010.

ISSN 1384-086X

Redactie:

H. Backbier, Vessem, 0497 - 591451

K. Cornelissen, Eersel, 0497 - 512208

H. Grielen, Eersel, 0497 - 512897

A. Kockx, Veldhoven, 040 - 2531596

P. Vermeulen, Veldhoven, 040 - 2531817

E-mailadres redactie: p.vermeulen40@chello.nl

Secretaris: P. Hooijmaijers, 0497 - 515144, E-mail: p.hooijmaijers@planet.nl

Website: www.hskdeachtzaligheden.nl

MEDEZEGGENSCHAP IN DE WIEKENBORG

Voorgeschiedenis

De grootste boer van het dorp werd vroeger soms door de Kroon benoemd tot burgemeester. Dit was in de periode 1850-1940; in Eersel bijvoorbeeld Jacobus de Kort. Hij had geen erfgenamen en vermaakte in 1899 zijn huis met al zijn grondbezit aan het kerkbestuur ten behoeve van een "liefdesgesticht" voor onderwijs aan de jeugd en een gasthuis voor ouderen.

Zo staat het in het contract met de Zusters van Liefde in Schijndel. Toen de zusters in 1972 uit het klooster van St. Jacobus vertrokken, zou de grond volgens contract weer ter beschikking komen van het kerkbestuur. En de gebouwen? De gemeente kocht het klooster voor bijna 2 miljoen gulden om het na veel gebakkelei en verzet te vervangen door het huidige gemeentehuis. De Jacobusschool werd gesloopt en later vervangen door de Muzenval. De naam van de school werd verplaatst naar de Willibrordusschool aan de Postakkers; een nieuwe school aan de Pankenstraat moest voortaan Willibrordus heten. Een deel van de grond van het klooster kwam ter beschikking van het parochiebestuur. Dit droeg vervolgens voor 25.000 gulden (in die tijd een koopje) grond aan de Kapelweg over aan de gemeente voor de Wiekenborg. De bouw begon in 1975. Het gebouw werd

later overgedragen aan de Woningstichting De Zaligheden.

*Foto:
Rianne Adams*

Geschiedenis

Voor de laatste editie van "De Wiekenborger" in mei 2008 heb ik in het archief van de cliëntenraad en haar voorlopers gesnuffeld en het aspect medezeggenschap beschreven. Een deel ervan volgt hier. Het geeft ook een beetje een beeld van het leven in de Wiekenborg en de veranderingen in de samenstelling van de bevolking.

Informeel overleg (1976-1988)

Na de opening van het gebouw in 1976 waren de 80 wooneenheden binnen vier maanden bezet; de bewoners op de begane grond hadden een eigen voordeur aan hun kamer. Sommige mensen kwamen uit "voorzorg".

*De
Wiekenborg,
voorzijde
(Foto: Frans
Huijbregts)*

Voorzorg, voor het geval er onverhoopt iets mis zou gaan, waren hulp, verzorging, verpleging, kost en inwoning geregeld. De meeste bewoners waren nog betrekkelijk vitaal. Vandaar al snel hun voorstel om de broodmaaltijd zelf te verzorgen. Hiervoor werd een winkeltje voor brood, beleg enz. ingericht. Weldra werden ook andere wensen naar voren gebracht, zoals fysiotherapie binnenshuis. Het gebrek aan ruimte voor meer activiteiten en ook voor kerkdiensten werd in 1986 opgelost door de opening van het aangebouwde ontmoetingscentrum Eikenburg, dat een aparte stichting kreeg.

Er was in deze periode geen bewonersraad. Informele inspraak was mogelijk. De eerste directrice, zuster Ferdinanda Coolen, zei eens: "Je moet altijd kijken naar wat de mensen nog kunnen, want dat stimuleert en activeert. Ik wil de mensen zelf laten zeggen wat ze willen en waar ze behoefte aan hebben." Het moet invloed hebben gehad op de sfeer in de Wiekenborg.

*Interieur dag-
verblijf de
Wiekenborg
(Foto Rianne
Adams)*

De bewonerscommissie (1988-2004)

In 1985 werden niet meer alle kosten van het verzorgingshuis zonder meer door de overheid vergoed. Iedere zorginstelling kreeg voortaan per cliënt een vast bedrag, overeenkomstig de wet op de bejaardenoorden van 1984. Toen werd ook een bewonerscommissie verplicht. Gezien de sfeer in de voorgaande jaren is het niet verwonderlijk, dat de bewonerscommissie in de Wiekenborg moeizaam pas in 1988 tot stand kwam. De commissie moest de belangen van de bewoners behartigen en een bijdrage leveren aan hun welbevinden. Men kon advies geven en meepraten over belangrijke zaken. Problemen als euthanasie en reanimatie kwamen aan de orde, maar ook de vervanging van kienkaarten. Men sprak met kandidaten voor de functies in staf en directie; in het archief zit nog een lijstje met de vragen die men hierbij stelde.

Met het verstrijken van de jaren nam de vraag naar verzorging en verpleging toe. De drempel voor opname in het verzorgingshuis werd door indicatie hoger, de druk op het personeel groter. In de gangen van de Wiekenborg verschenen rollators en rolstoelen. Er werden meer aanleunwoningen gebouwd. Aan dementerende bejaarden werd groepsgewijs dagopvang geboden. Later werd ook een gesloten afdeling voor demente mensen aan het gebouw toegevoegd. De bewonerscommissie werd meestal bij deze zaken betrokken. Evenzo bij het overleg over samenwerking in 1992 en het samengaan in 1997 van de zorgcentra van Bergeijk, Bladel, Eersel en Veldhoven. Onze commissie pleitte voor behoud van eigen kleur.

De cliëntenraad (1997-2008)

In 1997 werd de cliëntenraad van de Wiekenborg en de aanleunwoningen geïnstalleerd, overeenkomstig de wet op de Medezeggenschap van 1996. De bewonerscommissie bleef nog enkele jaren bestaan, zij het met een beperkte taak: de dagelijkse gang van zaken bespreken en het contact onderhouden met de bewoners bij lief en leed. Drie leden van de commissie kregen zitting in de cliëntenraad als ook een vertegenwoordiger van de aanleunwoningen en iemand namens de verpleegafdeling. De cliëntenraad had als taak het behartigen van de gemeenschappelijke belangen van de cliënten. Ze had adviesrecht in zaken als begroting, verhuizing en verzuimd adviesrecht inzake het beleid op het gebied van voeding, gezondheid, behandeling van klachten e.d. De algemene beleidszaken kwamen al spoedig ook aan de orde in de centrale cliëntenraad van de RSZK (de Regionale Stichting van Zorgcentra in de Kempen); hierin had de cliëntenraad van de Wiekenborg twee vertegenwoordigers.

Het einde

Het gebouw van de Wiekenborg werd in september 2008 ontruimd. De cliënten verhuisden naar de Kerkebogten, naar de rand van het dorp zoals in de Late Middeleeuwen gebruikelijk was, maar nu

omgeven met een steenwoestijn. Achter het nieuwe gemeentehuis was later wel plaats voor flatgebouwen.

De afdeling verzorgingshuis was in 2008 door een opnamestop teruggebracht tot 18 bewoners. De aanleunwoningen waren afgestoten. Er kwam thuiszorg voor in de plaats. De verpleeghuiszorg was in de laatste jaren gegroeid tot drie afdelingen met 34 cliënten. Er waren ongeveer 100 medewerkers, grotendeels vrouwen met een deeltijdbaan, en ongeveer 100 vrijwilligers.

Uit dagelijks bezoek gedurende twee jaren ken ik uit eigen ervaring de "couleur locale", de sfeer in de Wiekenborg: gemoedelijk, vriendelijk, met mensen die met hart en ziel hun best deden om de cliënten in alle opzichten te verzorgen. De gruwelijke verhalen over behandeling van demente mensen die soms de krant haalden, hadden zeker geen betrekking op de Wiekenborg. Hier was warmte; hier werd ook gelachen. De realiteit is wel, dat niet iedereen een prettige oude dag en een prettig einde krijgt. Zo is nu eenmaal het leven.

Foto: Rianne Adams

Het gebouw van de Wiekenborg staat nu leeg. Op de grond ervan ligt de bestemming "zorg", maar hoelang nog? Aan de grondslag ligt wel een schenking bij testament van Jacobus de Kort. Het beeld van St. Jacobus, dat eerst boven de ingang van het klooster aan de Dijk prijkte en later

in de entree van de Wiekenborg aan de Kapelweg stond, is overgebracht naar de Jacobushoeve in Vessem. Een ongunstig voorteken?

Christ Thijssen

EEN FINANCIËLE NOODGREEP IN 1844

Hoe een lege schatkist ook vanuit Eersel gevuld werd.

Enkele jaren geleden -het Brabants Historisch Informatie Centrum van nu in Den Bosch heette nog gewoon Rijksarchief in Noord-Brabant- kreeg ik daar een merkwaardig document onder ogen. Hoewel het over heel iets anders ging dan waarmee ik bezig wilde zijn, wekte het wel mijn nieuwsgierigheid, maar tijd ontbrak. Kopietje mee dan. In het mapje waar het terecht komt, vindt het rust, tot het toevallig weer te voorschijn komt . . .

Op weg naar bestuurlijke vernieuwing

De Bataafs-Franse Tijd (1795-1813) had al voor ingrijpende veranderingen op politiek gebied gezorgd, maar in 1814 volgde er nog een:

Nederland werd een monarchie onder het huis van Oranje.

Een noviteit voor ons land. Er kwam een volksvertegenwoordiging in de vorm van de Staten-Generaal. Al bij de grondwet van 1815 werd een tweekamerstelsel ingevoerd, dat tot op de dag van vandaag nog bestaat.

De Bataafse Republiek in 1798

De Tweede Kamer, gekozen door de Provinciale Staten, telde aanvankelijk 110 leden, stemde over wetsvoorstellen en mocht die ook zelf indienen.

De Eerste Kamer, benoemd door de koning, had 40 - 60 leden. Die mocht alleen 'ja' of 'nee' zeggen tegen wetsvoorstellen. Van 1840 - 1848 had de Tweede Kamer 58 leden, de Eerste 20 - 30 leden.

Koning Willem I regeerde na de val van Napoleon in diverse functies tot 1840. Door zijn gevoerde politiek m.b.t. België kwam Nederland in financiële problemen.

De aantallen per kamer zouden nog heel wat keren veranderen. Ministers voerden het beleid uit, maar in veel zaken had de koning nog het laatste woord. In 1840, het jaar na de afscheiding van België, werd in de Grondwet opgenomen dat de koning alleen besluiten kon nemen als ze door zijn ministers waren goedgekeurd. Die moesten zich verzekeren van steun in het parlement. Koning Willem I kon zich in deze rolverdeling niet vinden. Waar hij kon, probeerde hij de Staten-Generaal te omzeilen en per koninklijk besluit te regeren. Hij zag ministers vooral als adviseurs in dienst van de koning, niet als uitvoerders van beleid dat door de volksvertegenwoordiging werd ondersteund en goedgekeurd. Die machtsstrijd tussen koning en parlement speelde zich af zonder dat de meerder-

heid van het Nederlandse volk er veel van wist of zich ermee bemoeide: het nieuws kwam slechts langzaam en mondjesmaat naar buiten. Velen hadden immers op geen enkele wijze toegang tot dagelijkse berichtgeving.

Nog in datzelfde jaar - 1840 dus - trad Willem I af ten gunste van zijn zoon, de Prins van Oranje, Willem II.

Kort daarna, in 1848, stemde deze in met een tweede, heel belangrijke wijziging: de ministers, en niet de koning, werden politiek verantwoordelijk voor alle besluiten. De vorst verloor zijn politieke functie, hij was voortaan 'onschendbaar'. Het parlement kreeg middelen om de regering te controleren en wetten aan te passen. De Tweede Kamer werd voortaan rechtstreeks gekozen door de inwoners die voldoende belasting betaalden, het zogeheten censuskiesrecht. Per 45.000 inwoners was er één representant in de Tweede Kamer. De Eerste had toen 39 leden, gekozen door de Provinciale Staten.

De Grondwet van 1848 vormt tot op heden de basis van de Nederlandse parlementaire democratie. Tegen deze achtergrond van verandering en andere politieke verhoudingen speelt, enkele jaren eerder, het hierna volgend document. De rijkste burgers van het toenmalige Eersel, maar ook van Duizel en Steensel hebben er een rol in, móesten die wel hebben, want veel keuze hadden ze niet.

Moest het snel?

Het is maar één klein vel papier. Er staan 24 namen op van Eerselse burgers van 1844, mèt hun beroep en de aanslag die hun is opgelegd in resp. grond- en personele belasting en het verschuldigde 'patentregt'. Dit laatste – in feite ook een belasting – hoorde thuis bij iedereen die een ambacht uitoefende of een bedrijf had. Het Regionaal Historisch Centrum in Eindhoven (RHCE) heeft nog een register van patenten in Eersel, daterend uit het begin van de 19^e eeuw. Daarover een andere keer.

Het overzicht waar het hier om gaat, is bepaald niet erg indrukwekkend maar wekt anderzijds toch wel de nieuwsgierigheid op.

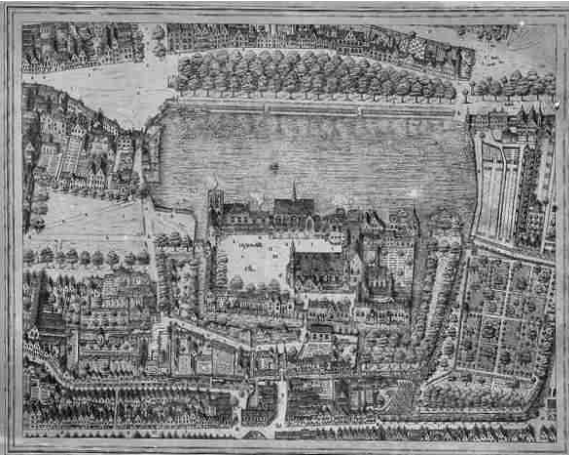
Die begint al bij de snelheid waarmee gehoor werd gegeven aan een ministeriële aanschrijving, een opdracht zouden wij zeggen. Op 17 februari 1844 moesten er van elke stad en van elk dorp in het koninkrijk de 24 hoogstaangeslagenen in de belasting worden opgegeven. Kennelijk had het haast. Al op 26 februari – ruim één week later! – voldoet men al aan dit verzoek (bevel?) en zijn er twee lijsten klaar: een van Eersel en een van Duizel/Steensel, toen nog een zelfstandige gemeente. Deze bijdrage beperkt zich tot Eersel. Om te beginnen eerst maar eens de namen en beroepen van Eerselse burgers die op de lijst voorkomen.

Overzicht aangeslagenen bijzondere belastingheffing 1844

naam	voornaam	beroep1	beroep2	beroep3	tot.aanslag
Kort de	Jan	bouwman			50,21
Hoebens	Augustinus	bouwman	tapper	bierbrouwer	48,305
Maas	Peter Johannes	bouwman	tapper		44,01
Moll van	Joseph	bouwman			31,865
Sanden van der	Joseph	bouwman	tapper		30,23
Kwinten	Simon	bouwman	tapper		29,11
Schellens	Lucas	bouwman			26,84
Vossen	Goyart	bouwman			23,75
Keeris	Mathijs	bouwman			19,235
Wilbors	Adriaan	bouwman			18,385
Cools	Peter Joseph	doctor			46,91
Sprengers	Hendrik Jacobus	koperslager			18,39
Aarts	Sebastiaan	leerlooijer			37,99
Sambeek van	Joseph	leerlooijer	schoenmaker		22,105
Lemkes	Carolus	molenaar			35,28
Blomhof	Samuel	slagter			32,615
Moll van	Jan	tapper	bouwman		70,535
Rijken	Joseph	tapper			29,25
Maas	Gerrit	tapper	bouwman		25,84
Bell	Jan	tapper	bouwman		23,145
Knapen	Jan Francis	tapper	bakker		20,97
Klessens	Peter	timmerman			37,56
Schellens	Jan Hendrik	winkelier	tapper		25,41
Verwimp	Bernardus	winkelier	schoenmaker		21.085

Opm. In de kolom 'Totale aanslag' geeft het derde cijfer achter de komma dat in een aantal gevallen vermeld staat, een halve cent aan.

In totaal dienen deze 24 mensen een bedrag op te brengen van – naar boven afgerond – fl. 769,07, gemiddeld fl. 32,04 per persoon. Geen gering bedrag in die tijd.

Het binnenhof op een oude kaart

Vragen die men zich stellen kan: Wat is de achtergrond van deze maatregel geweest? Waarom was die nodig en waarom moest het zo snel? Waarom “maar” 24 mensen per dorp of stad? Is het een “eenmalige” geweest of is die later nog eens herhaald? Was ze succesvol?

Niet op alle vragen is een antwoord te vinden, maar een tipje van de sluier op lichten, is wel mogelijk.

Al lezend zijn er nog enkele zaken die opvallen:

Allereerst, dat bijna de helft van de hoogstaangeslagenen – 11 van de 24 – er *twee* beroepen op na hield. Daarvan is weer meer dan de helft ‘bouwman (= boer)/tapper’ of ‘tapper/bouwman’. De volgorde zou voor ons een verschil aan kunnen geven in ‘hoofdberoep’ en ‘nevenactiviteit’, maar dat lijkt voor die tijd toch wat te ver gezocht. Tot zeker halverwege in de vorige eeuw is het niet ongevoel – soms zelfs noodzakelijk! - om naast het boerenbedrijf wat neveninkomsten te zoeken in, met name, een cafeetje erbij¹. Niet minder dan tien keer is er (mede) sprake van een ‘tapper’.

Het is dan ook niet verwonderlijk, dat in de “topvijf” van de Eerselse belastingbetalenden de tappers met drie goed zijn vertegenwoordigd:

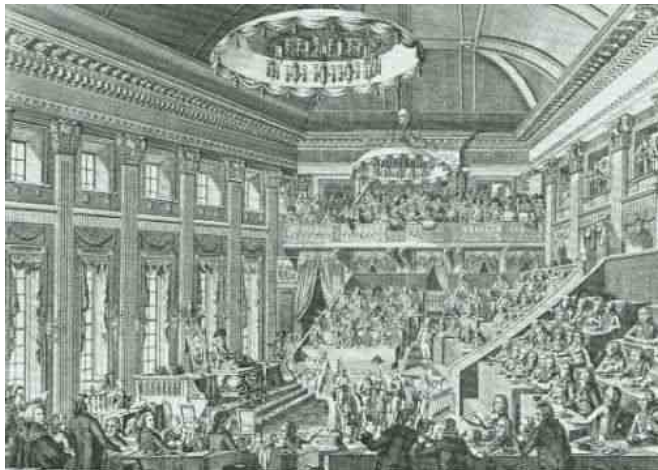
---

¹ Brugmans, I.J. *De arbeidende klasse in de 19^e eeuw (1813-1870) 3^e druk (1958 Spectrum)* is, hoewel natuurlijk zeer verouderd, toch nog steeds informatief als het gaat om een beeld te krijgen van de uiterst armoedige leef- en arbeidsomstandigheden in de 19^e eeuw.

1 Jan van Moll	tapper/bouwman	70,54 (afgerond)
2 Jan de Kort	bouwman	50,21
3 Augustinus Hoebens	bouwman/tapper/bierbrouwer	48,31 (afgerond)
4 Peter Joseph Cools	doctor	46,91
5 Peter Johannes Maas	bouwman/tapper	44,01

Naast dit vijftal die uiteraard ruim boven het gemiddelde van fl.32,04 uit komen, zijn er nog maar vier die méér dan dit gemiddelde scoren. Het zijn – zou men kunnen zeggen – de beter geschoolde beroepen of ambachten: Sebastiaan Aarts leerlooier, Carolus Lemkes molenaar, slagter Samuel Bloemhof en timmerman Peter Klessens horen daarbij.

Een andere looier, een schoenmaker, de winkelier en de bakker vallen echter weer niet in deze groep. Ook de koperslager, toch een vakman van betekenis in een dorp, valt erbuiten. Waarom zij niet? Evenmin als dat nu het geval is, betekende toen eenzelfde opleiding of beroep niet vanzelfsprekend ook een gelijkwaardig inkomen.

De 2^e kamer in de 19^e eeuw

Wat was er aan de hand?

Een eerste stap op weg naar een antwoord op die vraag is de Handelingen van de Kamer erop na te zien. Ondanks goed speuren zijn die niet te vinden. Noch in de Koninklijke Bibliotheek, noch in die van de Tweede Kamer zijn notulen uit 1843/44 over deze kwestie

aanwezig. Ook de bibliothecaris van het Belasting en Douane Museum in Rotterdam weet er geen antwoord op.

Verder speuren levert uiteindelijk toch een bron op die mogelijk wél betrekking heeft op het onderwerp. Geen antwoord op álle vragen, maar toch. Het is de gedrukte weergave van een rede die de Minister van Financiën op 27 februari 1844 gehouden heeft ter verdediging van zijn voorstel aan de Kamer.²

Met 's lands financiën is het dan niet best gesteld. Pas enkele jaren ervoor, in 1839, is de onafhankelijkheid van België officieel bevestigd. Vanaf 1830 is het leger in Noord-Brabant te velde gebleven, hoewel het er in feite niets meer kon doen of te doen had. Dat heeft veel geld gekost en ook de (toenmalige) wereldeconomie staat er niet al te best voor.

Er dreigt een “staatsbankroet” en er moeten “afdoende maatregelen” komen. Klinkt dat bekend? In drie voorgaande jaren – 1841-1843 - is er een tekort ontstaan van ruim 17 miljoen gulden, waarvoor in juni 1843 slechts 9,5 miljoen in schatkistpapier als dekking staat. De bedragen mogen ons onbetekenend lijken, in het licht van die tijd zullen de zorgen van de overheid vergelijkenderwijs niet minder geweest zijn dan in onze dagen.

“Staatsbankroet” – zo stelt de minister – “is bederf van het vaderland, bederf van alle ingezetenen, van alle standen; van de gegoeden, zoo wel als van de min-gegoeden; van hen die niets bezitten, evenzeer als van hen, die bezitten, om het even waarin hunne bezittingen bestaan.” De voorgestelde maatregel tot aanvulling der middelen van 1844 en 1845 is nodig om bestaande tekorten te dekken en evenwicht te herstellen tussen ontvangsten en uitgaven.”³

---

² De volledige titel luidt: *Redevoering van Zijne Excellentie den Minister van Financiën ter verdediging van het wetsontwerp betreffende ene buitengewone belasting op de bezittingen en daarmee gepaard gaande vrijwillige geldlening; uitgesproken ter zitting van den 29. Februarij 1844. Arnhem 1844.*

[Signatuur KB 655 K 46]

³ *Aangehaald werk p.6 en p.13*

Strop of kogel?

Na deze eerste, een soort algemeen-economische inleiding komt de minister in zijn rede tot de maatregelen die hij nodig acht om zijn doel te bereiken. Het staat de burger vrij hoe hij wil bijdragen, maar dat is ongeveer de keuze tussen de strop of de kogel. Het komt erop neer, dat iedere burger van een zekere welstand naar mate van zijn vermogen het land in zijn financiële nood moet ondersteunen. Dat kan op twee manieren: óf door het betalen van een extra belasting óf inschrijven op een lening. Strop of kogel. Er is wel een ondergrens.

“Van de belasting zijn vrij allen wier belastbaar kapitaal, na aftrek der schulden, geene f 3000 bedraagt. Al de ingezetenen derhalve, welke zich in dien toestand bevinden, behoeven zich om niets te bekommeren” staat er in de rede tot het parlement. Maar: *“Allen kunnen zich de opoffering van kapitaal besparen, door in de leening deel te nemen, als wanneer zij eene vordering ten laste van den Staat behouden en jaarlijks drie ten honderd van hun geld bekomen.”*⁴

Hoewel men vrij is in de keuze belasting of lening lijkt het erop, dat de laatste vorm de voorkeur heeft.

Allerlei momenten uit onze vaderlandse geschiedenis worden aangedragen om éérst de Kamer en daarna de (kennelijk ook toen niet zo bereidwillige!) burger te motiveren toch vooral ‘mee te doen’. Een voorbeeld. Tussen 1795 en 1805 – de tijd dat Nederland deel uitmaakte van de Franse Republiek – bedroegen (nog steeds volgens de minister) de lasten niet minder dan 35,5% van de bezittingen en liefst 83,5% van de inkomsten. En de laatste belasting op inkomsten, toen 1%, dateert alweer van 1805. Bijna 40 jaar geleden en dus – dat is tussen de regels de boodschap: niet te veel mopperen!

---

⁴ A.w. p.28-29

*“Redding moet er gevonden worden, het wets-ontwerp biedt die aan. Dat wets-ontwerp bevat in zich eenen maatregel, die zijne bezwaren heeft; maar zoo blijkt, dat er geen andere en betere uitweg is, kunnen die bezwaren niet opwegen tegen het groote doel, dat bereikt moet worden.”*⁵

Koning Willem II regeerde als Koning der Nederlanden slechts van 1840 tot 1849. Door zijn slechte gezondheid op latere leeftijd kwam hij vroegtijdig te overlijden. Onder zijn bewind werd een poging gedaan om 's lands financiën weer op peil te brengen.

Ofschoon het uitdrukkelijk de bedoeling is om de belasting slechts één maal te heffen, betekent dit niet

*“.... dat het geneesmiddel niet bitter zou zijn [...], maar [...] dat er geen beter uit te vinden, althans tot nu toe niet gevonden is.”*⁶

En aan het einde van de toespraak een laatste, dringende oproep:

---

⁵ A.w. p.39

⁶ A.w. p.43

*“En zal er dan, zoo het U.E.M. blijkt, dat er, willen wij het vaderland niet gestort zien in dien poel van jammeren door een staatsbankroet veroorzaakt, zonder verder uitstel tot eene afdoenden maatregel moet worden overgegaan ...”*⁷

U.E.M zullen wel Uwe Edel Mogenden zijn, de parlementsleden tot wie hij zich richt. En zo is er ruim anderhalve eeuw verder, duidelijk niet alleen een aanzienlijk verschil in de grootte van de bedragen waarover men spreekt, maar ook in de wijze waarop men zich in de Kamer tot elkaar richt.

Besluit

Hoe het bericht van deze extra belasting in die eerste maanden van 1844 onder de ‘welgestelden’ in ons dorp is rondgegaan, is in het kader van dit artikeltje niet nagegaan. Misschien is er nog elders een weerslag te vinden? Gemopperd zal er zeker zijn onder deze 24 ‘uitverkorenen’: waarom juist wij? In die zin zal er in die anderhalve eeuw niet heel veel veranderd zijn. Wie aan de staat moet lenen of belasting betaalt en anderen hoeven dat niet, is immers zelden blij.

*Harrie Grielen
December 2009*

---

⁷ A.w. p.53

INHOUD ROSDOEKEN BETER TOEGANKELIJK

Sinds kort is de inhoud van alle tot dusver verschenen “Rosdoeken” (132) geïnventariseerd en ook gerubriceerd. Met behulp van de gehanteerde rubrieken en een eenvoudig Excel programma kan men op een makkelijke manier bepaalde artikelen terug zoeken.

Daarnaast is van ieder die als schrijver een bijdrage in een van de Rosdoeken heeft geleverd, vast te stellen welke artikelen hij in de loop der tijd heeft aangeleverd.

Het desbetreffende Excel-programma is te raadplegen in de heemkundekamer. Daar kan zo nodig ook een kopie van het programma gemaakt worden. Ter illustratie onderstaand een overzicht van de gehanteerde rubrieken.

Nr.	Onderwerp	Rubriek
10	Algemene en staatkundige geschiedenis	11 periode - vòòr 1568 12 80-jarige oorlog 1568-1648 13 generaliteitsperiode 1648-1796 14 napoleontische tijd tot 1820 15 afscheiding België 1830-1839 16 periode 1839-1914 17 1e wereldoorlog 1914-1918 18 2e wereldoorlog 1940-1945 19 periode 1945 - heden
20	Molens	21 molens in Eersel 22 molens elders 23 allerlei over molens
30	Religie	31 RK kerk in Eersel 32 overige RK kerken

	33	abdij van Postel
	34	hervormde gemeenten
	35	joodse gemeenschap
	36	devotie/bedevaarten
	37	kerkklokken
40	Geografie & Topografie	41 Eersel
		42 overige Kempische dorpen
		43 veldwegen en straatnamen
		44 grensmarkeringen
		45 waterlopen, beken en plaatse
		46 allerlei
50	Archeologie	51 Eersel
		52 overige Kempische dorpen
		53 allerlei
60	Kempische Historie algemeen	61 Eersel
		62 overige Kempische dorpen
		63 heemkunde kring Eersel
		64 overige heemkunde kringen
		65 heemkunde allerlei
70	Historie economische bedrijvigheid	71 industrie
		72 landbouw / tuinbouw
		73 handel/Teuten
		74 verkeer
		75 ziekenzorg
		76 allerlei
80	Bestuur en rechtspraak	81 dingbank Eersel
		82 dingbank overige
		83 criminaliteit

90	Genealogie	91	Eersel
		92	overige Kempische dorpen
		93	doop & roepnamen
		94	allerlei
100	Literaire zaken	101	Kempische taal en dialect
		102	Kempische verhalen
		103	Kempische gedichten
		104	Kempische liederen
110	Zeden en gebruiken (folklore)	111	gildes Eersel
		112	gildes overige Kempische dorpen
		113	allerlei
120	Biologie & ecologie	120	allerlei
		121	Kempische recepten
130	Boekbesprekingen	130	niet ingevuld
140	Architectuur	141	hoeves en huizen in Eersel
		142	idem in overige Kempische dorpen
		143	kerken
		144	openbare gebouwen
		145	allerlei
150	Heemkunde & Internet	150	

Voor eventuele opmerkingen of vragen kan men zich wenden tot:
Piet Frints, Tel. nr. 0497-512197, E-mail: pietfrints@hetnet.nl

Piet Frints

DE TRAGEDIE VAN DE GEMENE GRONDEN

De Burgerwal in Middelbeers

Ten zuiden van Middelbeers bestaat het toponiem Burgerwal. Op het punt waar de Burgerwalweg en de Konijnenberg elkaar ontmoeten bevinden zich op de grens van akkerland en bos twee, haaks op elkaar staande metershoge en met eiken beplante, circa 20 meter brede en 100 meter lange wallen. In eerste instantie denk je aan een (restant van een) schans, een plek waar de burgers van een gehucht of dorp naartoe vluchten voor dreiging van vijandelijke handelingen.

Wanneer men zich verdiept in de landschappelijke ligging en de taalkundige achtergrond van het woord burg(er)wal wordt het snel duidelijk dat Burgerwal primair verwijst naar een wal of systeem ter bescherming tegen wind en zandverstuiving van de daarachter liggende in cultuur gebrachte gronden. Een historisch en aardkundig fenomeen dat anno 2010 zelf bescherming behoeft.

Wegaanduiding

Landschappelijke ligging

De kaart van rond 1900 toont de situatie onaangetast door de anno 2010 inmiddels vervallen uit kunststof opgebouwde skipiste aangelegd op een groot deel van het noord-zuid gerichte deel van de

wal. Het volgende wat opvalt, is de ligging op de scheiding van op heide aangeplant bos en akkerland en dit aan de rand van het gehucht Kuikseind. Verder blijkt de wal georiënteerd te zijn haaks op de overheersende windrichting uit zuid-westelijke richting.

De wal zelf, zoals terplekke waar te nemen, is beplant met eikenhout. Het ligt daarmee voor de hand dat de wal diende ter bescherming tegen wind en zandverstuiving vanaf de Kuikseindsche heide.

Dit wordt ondersteund door grondboringen die flinke afzettingen van stuifzand tonen zowel op de wal als op de gronden ten zuiden en ten westen van de wal.

Het beeld toont zich nog extra geprononceerd op de eerste kadastrale kaart van rond 1830. De wal ligt dan duidelijk op de grens van enerzijds heide en anderzijds afgeschermd akkers en met name weilanden in gebruik bij meerdere particulieren. De zuidelijke wal is dan nog in eigendom van de gemeente Oostelbeers. De aanplant behoort toe aan aanliggende particulieren.

Oostelijk van de wal leiden wegen en veedriften naar het gehucht Kuikseind. Westelijk daarvan loopt een weg die vanuit Westelbeers over een hoge en droge rug op de heide leidt naar Middelbeers en Oostelbeers.

Nadere beschouwing van het groter omliggende gebied toont dat ook op andere plaatsen akkers en weilanden op de grens met de heide zijn afgeschermd door aanplant en houtwallen. In dat verband zijn ook noemenswaardig de ook nu nog waarneembare op plaatsen meer dan 10 meter hoge randwallen op de grens van de Kuikeindsche heide en de akkerlanden aan de Voldijnseweg tussen Westelbeers en Middelbeers. Ook op de lijn Kuikseind-Lange Gracht-Huijgevoort bestond, blijkens het beschikbare kaartmateriaal, aanplant in de vorm van een houtsingel. De Burgerwal zou daarmee onderdeel kunnen zijn van een omvangrijker systeem aan de noordzijde van de zogeheten Loonse Aard danwel als toponiem verwijzen naar dit

systeem. De wallen en beplantingen zijn ontstaan doordat men in het verleden last had van het van de heide afkomstig zand en akkers en huizen probeerde te beschermen door een aanplant op de grens van heide en akkers.

Deze aanplant is door de tijd heen bedolven onder het zand en vormen de nu nog hier en daar waar te nemen houtwalduinen. Daarover verderop meer.

De Burgerwal

Het woord Burgwal

Het woord burgwal of borgwal kent een oude geschiedenis. Verwant aan berg denken we dan in eerste instantie aan een aarden wal of stenen muur. Waarbij we bij burg dan gewoonlijk doelen op een stad, burcht of kasteel. Borgen (börngen in de streektaal) is onder andere beschermen. Bij een borg- of burg(er)wal mogen we derhalve uitgaan van de interpretatie van een wal als bescherming. Bescherming tegen wind en zand.

Zandverstuivingen op heide

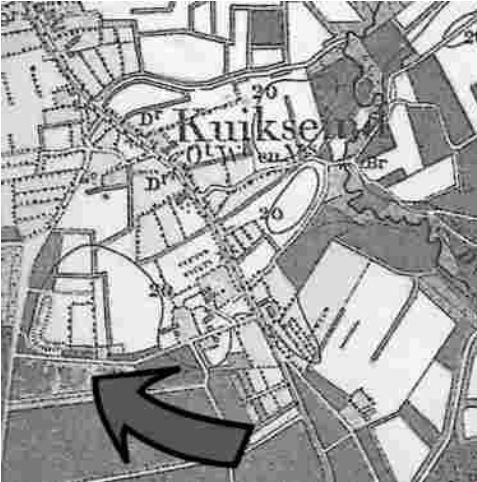
Een complex van factoren is debet aan het ontstaan van zandverstuivingen op heide.

In de, met name Late, Middeleeuwen begint men, onder invloed van een toenemende bevolkingsomvang, in onze streek met het ontbossen van de dekzandgronden. Zo verdwijnt er steeds meer bos en op de plaats waar eerst bossen gestaan hebben, gaat heide groeien. En daar waar turf worden gewonnen droogt de bodem uit door de ontwatering die nodig is om de turf te kunnen winnen.

Onder invloed van de opkomst van de textielindustrie elders in het hertogdom breidt de schapenteelt zich in onze streek in de middeleeuwen fors uit. Bij een beperkte begrazingsdruk helpen schapen de heide door voedselconcurrenten als jonge boomscheuten en gras weg te vreten. Als de druk te groot wordt, verdwijnt echter ook de heide en ontstaan er tengevolge van overbegrazing zandverstuivingen. Als dan de wind grip krijgt, kunnen deze als vanzelf gaan uitbreiden en wordt ook de rest van de gemene gronden bedreigd.

Daar komt nog bij dat het drijven van de schapen van en naar de heide en vervoer per kar van allerlei grondstoffen van de hei naar de nederzettingen leidt tot open karrensporen en uitwaaiende, gemakkelijk verstuivende veedriften. De gewoonte heide te verjongen door branden verhoogt extra de gevoeligheid van de heide voor betreding.

Kaart uit ca. 1900

Vooraf na de middeleeuwen ontstaat er nog eens een sterke behoefte aan mest. Daarin wordt voorzien met een mengsel van heidehumus en schapenmest. De plaggen steekt men op de heide. Eeuwenlang vindt er transport plaats van voedende bestanddelen van de heide richting boerenerf. Niet alleen heeft dit een negatieve invloed op de

structuur van de heidebodem, ook ontstaan zandverstuivingen bij een onoordeelkundig plaggen.

Steeds is het zoeken van een balans in de draagkracht van de natuur. Een evenwicht ook tussen het individuele belang en het belang van de gemeenschap.

The Tragedy of the Commons

Zich baserend op *Two Lectures on the Checks to Population* van William Forster Lloyd uit 1833 publiceert in 1968 Garrett Hardin in *Science* zijn veel geciteerd artikel *The Tragedy of the Commons*.

De kern van de tragedie of het dilemma van collectieve gronden is zijns inziens dat bij volledige vrijheid het gebruik leidt tot overexploitatie daar elk individu zal streven naar maximalisatie van het eigen nut terwijl de schade wordt verdeeld over alle gebruikers van die collectieve gronden. Dit principe toegepast op het gebruik van de gemeenschappelijke grond van een gemeenschap (de heide) zal leiden tot overexploitatie (zandverstuiving). Denk ook aan hedendaagse varianten van dit principe als het leegvissen van zeeën en luchtvervuiling als gevolg van autoverkeer.

Eerst in 1998, na veler kritiek, erkend Garrett dat zijn gedachtegoed als meest belangrijke omissie heeft het niet onderkennen dat een en ander slechts zo is onder de vooronderstelling van volledige vrijheid van het individu. Dat wil zeggen de afwezigheid van enigerlei regulering of anderszins ingrijpen. Immers ter voorkoming van genoemd resultaat kunnen beheersinstrumenten worden ingezet. Denk aan regulerende verordeningen en fysiek ingrijpen in de vorm van beteugelingswerken. De Nobelprijswinnares 2009 Elinor Ostrom, auteur van *Governing the Commons* (1990), voegt daar aan toe “het door gebruikers zelf organiseren en besturen van een duurzame corporatie”. En dat is nu juist wat vanaf de middeleeuwen reeds geschiedt door de plaatselijke, in hun tijd vaak niet al te zeer voor hun ideeën gelauwerde, dorpsbesturen.

Beheersmaatregelen

Zandverstuivingen zijn te stabiliseren of vast te leggen door het nemen van fysieke maatregelen als het aanleggen van houtwallen en aanplanten van dennenbomen en eiken. Naast het nemen van fysieke maatregelen worden bestuurlijke regelingen getroffen. Denk dan aan het verordonneren van maatregelen ter bestrijding van zandverstuivingen, het reglementeren van het gebruik van de heide, jaarkeuren en het voorpootrecht. Zo verkrijgen al in 1473 de Beerzenaren het voorpootrecht (4 roeden opwaarts, d.w.z. circa 23 meter) op de gemene gronden. Gezwoeren, eventueel bijgestaan door schutters, beheerden de gemeijnten. Al deze maatregelen worden al in Middeleeuwen genomen. Maar zeker vanaf de middeleeuwen is intensieve exploitatie van de heide essentieel voor de traditionele plaggenlandbouw. Dit geeft een bijzonder spanningsveld op de gemene gronden tot aan het eind van de negentiende eeuw. De ineenstorting van de wolindustrie en de introductie van kunstmest maken dat de heide dan haar traditionele economische waarde verliest. Gelijktijdig komt dan de bosbouw tot bloei en worden grote oppervlakten zandverstuiving alsnog vastgelegd.

Kaart uit de periode 1836-1843

Konijnenberg

Zoals eerder gezegd ligt de Burgerwal op het punt waar Burgerwalweg en de weg genaamd Konijnenberg bij elkaar komen. Nu is het Konijn op het einde van de middeleeuwen in Nederland

geïntroduceerd om vlees en vel te leveren aan de adel. Daartoe worden zij uitgezet in zogeheten konijnenwarandes in de zandige gebieden van Nederland: langs de hele kust, op de Utrechtse Heuvelrug, de Veluwe, Brabant en Limburg. Soms wordt een heuvel kunstmatig aangelegd. Maar ook bestaande zandverstuivingsgebieden zijn populair en het houden van konijnen leidt op zijn beurt vaak tot zandverstuivingen. In 1406 krijgt de burger in Brabant daarom toestemming konijnen buiten warandes te bejagen.

Vooralsnog lijken de wallen zuiver en alleen het resultaat van de strijd tegen zandverstuivingen. Een mede-gebruik als Konijnenberg, door mensen al dan niet zo bedoeld, is niet uitgesloten. Het zou verrassend zijn indien archiefonderzoek aan zou tonen dat het fenomeen van konijnenwarande ook in de Beerzen een historie heeft.

Balanceren op het grensvlak van natuur en cultuur

De Burgerwal is een landschappelijk relict aan de hand waarvan zich, verwijzend naar de wijdere directe omgeving, het verhaal van vele eeuwen landbouwgeschiedenis van onze streek laat vertellen. Een verhaal over de strijd met en tegen de natuur. Een verhaal over het draagvlak van de natuur, het eeuwenlang gebruik van de gemeenschappelijke gronden en het, als lokale gemeenschap bewust van onderlinge afhankelijkheid en afhankelijkheid van natuur, zoeken van een balans en een vorm van duurzame co-existentie.

Bart Beex

HEEMKUNDIG ALLERLEI, EEN BIERWAGEN?

In mijn verzameling bevindt zich een door de fa. Nauta te Velzen uitgegeven ansichtkaart van een Brabantse vrachtrijder, zoals bijgaand afgebeeld. We zien hier een kar of wagen met paard en voerman, waarop enkele vaten, waarschijnlijk biertonnen, zichtbaar zijn. Ofschoon de foto in de stad Roosendaal genomen is, denk ik dat

een dergelijk voertuig in heel onze provinciewel wel in gebruik zal zijn geweest. Het straat-beeld is van ongeveer het jaar 1900.

Voertuigen zoals deze zijn reeds lang van de straat verdwenen en de meesten van ons kennen ze nog slechts van afbeeldingen. De moderne tijd heeft dit soort transportmiddelen vervangen door meer efficiënte eigentijdse voertuigen. Niet voor iedereen is natuurlijk direct zichtbaar dat de inhoud van de tonnen altijd bier zal zijn: de benaming voor de kar zou “bierwagen” kunnen zijn.

Daarom veronderstel ik dat er mogelijk een algemenere benaming – misschien een typisch Brabantse – bekend moet zijn. Het is mogelijk dat een van de lezers van de Rosdoek hiervoor een andere naam kent. Graag wil de redactie hierover door u worden geïnformeerd.

Anton Kockx

VAN DE BOEKENPLANK

- C. v.d.Heijden/W. Lavrijsen: Spaden, ploegen en spitters. 225. pag. en foto's in kleurendruk en zwartwit; prijs € 15,-.

I.v.m. vakantie is dit slechts een aankondiging.

Nu landbouwmachinefabriek Imants bv. 125 jaar bestaat is er een zeer gereede aanleiding een boek te laten samenstellen over de geschiedenis van dit nationaal belangrijke bedrijf, in de eigen streek bekend als de ploegenfabriek. De heer J. Imants, samen met zijn vrouw jarenlang lid van onze heemkundekring, heeft in 1985 zijn bedrijf overgedragen. Niet alleen hierom is dit boek een bespreking waard maar vooral om het belang dat de firma voor de ontwikkeling van landbouwwerktuigen gehad heeft en voor de Kempenaren die er zoveel jaren hun kost hebben verdiend.

- W. van Dooremalen: De historie van de Ploeg en zijn weverij in Bergeijk. 96 pag. met foto's in zwart/wit en kleurendruk. Prijs € 14,95. ISBN 978-90-813898-1-5.

Het is voor iedereen en zeker voor de ontelbare werknemers van De Ploeg een welkome gelegenheid om de bijzondere oorsprong van dit bedrijf in een katholieke omgeving te kunnen achterhalen. Duidelijk wordt beschreven wat notaris Van Galen en later de VanGalenstichting in dit Kempendorp betekend hebben; welke band er bestaan heeft met de Ploeg in Best, waar de leden ook Bolsjewieken genoemd werden – in Best bestaat nog steeds een Ploegstraat - hoe de weverij is ontstaan en uitgebouwd is en hoe de sfeer in de fabriek zo sterk sociaal was. De schrijver heeft in een kort en bondig verhaal een zeer gedegen inzicht verschaft in de ontwikkeling van een specifiek bedrijfsleven dat jarenlang in de eigen omgeving niet begrepen werd.

Iedereen die de naam Ploeg kent, moet voor een juist begrip dit boek eens lezen. De schrijver verdient het.

Kees Cornelissen

**“Uitgeslapen
mensen kiezen
voor een betaalbaar
kwaliteitsmatras.”**

**UW BEDDENSPECIALIST
VANAF 1981**

**WONINGINRICHTING
DE WIN EERSEL**

ODRADA STRAAT 48 • TEL. 515016

CHINEES-INDISCH-RESTAURANT

美華酒家

"MEI WAH"

5503 BK VELDHOVEN
Burg. v. Hoofflaan 83-89
Tel. 040-2534732
Fax. 040-2547073

5615 AB EINDHOVEN
Leenderweg 86
Tel. 040-2117557

Dagelijks geopend van: 11.00-22.30 uur
Exclusieve accommodatie voor Uw:
partijen - familiediners - lunch of diner met
zakelijke relatie - personeelsavonden - etc.

de Muzenval

S.c.c. "de Muzenval" beschikt over diverse zalen die geschikt zijn voor vergaderingen, cursussen, bijeenkomsten, voorlichtingsavonden, workshops etc.

Ook heeft scc "de Muzenval" een theaterzaal met 350 zitplaatsen waarin alle faciliteiten aanwezig zijn voor uw bedrijfsvergaderingen of seminars.

Bovendien kunt u in de gezellig ingerichte foyer na afloop nog een drankje of hapje gebruiken.

sociaal cultureel centrum "de Muzenval"

Dijk 7 - 5521 AW - Eersel - Tel. 0497-515997 - info@muzenval.nl